

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ประเทศไทยมีอาณาเขตติดต่อกับประเทศเพื่อนบ้าน 4 ประเทศ คือ สาธารณรัฐสังคมนิยมแห่งสหภาพเวียดนาม ลาว สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว กัมพูชา และสหพันธรัฐมาเลเซีย ปัญหาทางการเมืองและการปกครองของประเทศเพื่อนบ้าน ย่อมมีผลกระทบต่อประเทศไทยด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมืองชายแดนย่อมไม่อาจหลีกเลี่ยงจากผลกระทบนี้ไปได้

จากภาวะการณ์ของโลกในปัจจุบัน ทำให้กลุ่มประเทศในอินโดจีนมีแนวโน้มว่าจะเกิดสันติภาพมากขึ้น โดยเฉพาะประเทศกัมพูชาหลังจากที่ได้มีการเจรจาสันติภาพระหว่างเขมรทั้ง 4 ฝ่ายแล้ว นับว่าแนวทางสันติภาพจะเกิดขึ้นได้ในเวลาไม่ช้านี้ ซึ่งจะ เป็นช่วงเวลา ที่ประเทศกัมพูชาอยู่ในระหว่างการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ มีการปรับตัวพร้อมกับเปิดประตูการค้ากับประเทศต่าง ๆ มากขึ้น

และจากนโยบายของรัฐบาลที่จะสร้างความสัมพันธ์อันดีกับประเทศเพื่อนบ้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศในกลุ่มอินโดจีน โดยจะเปลี่ยนสนามรบให้เป็นตลาดการค้าและเป้าหมายการพัฒนาชุมชนเมืองชายแดน ที่จะให้มีบทบาทเป็นศูนย์กลางการค้า การบริการ และการท่องเที่ยว สอดคล้องกับประเทศเพื่อนบ้านและเชื่อมโยงกับเมืองศูนย์กลางความเจริญ โดยมีแนวทางพัฒนาเมืองชายแดนให้เป็นประตูการค้าสู่ประเทศเพื่อนบ้านที่เชื่อมโยง และส่งทอดความเจริญสู่ชนบทใกล้เคียง

ชุมชนเมืองอรัญประเทศ เป็นเมืองชายแดนตะวันออกสุดของประเทศไทยด้านจังหวัดสระแก้ว หรือจังหวัดปราจีนบุรีเดิม ชุมชนเมืองมีขนาดค่อนข้างใหญ่เคยเป็นศูนย์กลางการค้าและบริการชายแดนในอดีต มีความสำคัญต่ออธิปไตยและความมั่นคงของประเทศไทยมาแต่ดั้งเดิม

ปัจจุบันประเทศกัมพูชาและประเทศไทยมีเส้นทางติดต่อถึงกันได้สะดวก โดยทางหลวงแผ่นดิน หมายเลข 33 ปราจีนบุรี-อรัญประเทศ ผ่านชุมชนเมืองอรัญประเทศ ถึงชายแดนด่านคลองลึก ส่วนในประเทศกัมพูชามีถนนหมายเลข 5 เป็นเส้นทางเชื่อมตรงติดต่อกับประเทศไทย จากอำเภอ อรัญประเทศถึงปอยเปตและติดต่อไปถึงกรุงพนมเปญ เมืองหลวงของกัมพูชาได้ เรียกได้ว่าเป็น ถนนสายเศรษฐกิจ ถนนสายนี้เป็นถนนสายหลักที่เชื่อมต่อกับประเทศในอินโดจีนได้สะดวก คือ เชื่อมโยงกับประเทศเวียดนาม ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และต่อไปจนถึง ประเทศจีนตอนใต้ได้สะดวก ซึ่งแต่เดิมมาประเทศกัมพูชาต้องพึ่งพาอาศัยสินค้าจากประเทศไทย โดยอาศัยเส้นทางสายนี้มาเป็นเวลาช้านาน ซึ่งสินค้าไทยเป็นที่นิยมและเชื่อถือกันมากในประเทศ กัมพูชา ประกอบกับศาสนา ประเพณี ตลอดจนการกินอยู่มีความคล้ายคลึงกันมากจึงนิยมใช้สินค้า เพื่อการอุปโภคบริโภคที่คล้ายคลึงกันมากด้วย

กระทั่งมีปัญหาในทางการเมืองการปกครองในประเทศกัมพูชา ตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2518 ทำให้ประเทศไทยต้องสั่งปิดพรมแดน จากนั้นความขาดแคลนเครื่องอุปโภคบริโภคในประเทศ กัมพูชาก็มีมากขึ้น ทำให้ผู้นำของประเทศต้องสั่งซื้อสินค้าที่ต้องการจากประเทศอื่น ในปี พ.ศ. 2522-2524 การค้าในรูปตลาดมืดบริเวณชุมชนเมืองอรัญประเทศเฟื่องฟูมาก ประชาชนทั้งฝ่าย ไทยและกัมพูชาได้มีการนำสินค้ามาแลกเปลี่ยน ซื้อขายกันอย่างกว้างขวาง และในปี 2525-2531 รัฐบาลไทยมีนโยบายต่อต้านการรุกรานกัมพูชาของเวียดนามได้มีการควบคุมสินค้าตามแนวชายแดน สถานการณ์การค้าตามแนวชายแดนเกิดการเปลี่ยนแปลงเป็นซบเซาลง

ในปี 2532 รัฐบาลพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ มีนโยบายเปลี่ยนสนามรบเป็นสนามการค้า หันมาเจรจากับเขมรทุกฝ่าย ได้เปิดจุดค้าผ่อนปรนขึ้นอย่างเป็นทางการ ทำให้ชุมชนเมืองอรัญ-ประเทศที่เคยซบเซากลับคึกคักขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง

นับแต่ฝ่ายไทยและกัมพูชาได้ตกลงร่วมกันในการเปิดจุดผ่อนปรนด่านคลองลึก อำเภอ อรัญประเทศ จังหวัดปราจีนบุรี ซึ่งมีพรมแดนติดต่อกับเมืองปอยเปตของกัมพูชาอย่างเป็นทางการ เมื่อวันที่ 15 มิถุนายน พ.ศ. 2534 นี้ ทำให้ประชาชนทั้งสองประเทศไปมาหาสู่และทำการค้าขาย กันอย่างกว้างขวางมากยิ่งขึ้น ซึ่งเป็นผลสืบเนื่องทำให้ธุรกิจการค้าและการบริการในชุมชนเมือง อรัญประเทศคึกคักมากขึ้นและมีแนวโน้มว่าจะมีบทบาทในการเป็นศูนย์กลางการขนส่งสินค้านี้ระหว่าง

ประเทศ โดยที่อำเภอรัฐประเทศมีเส้นทางที่สามารถเชื่อมโยงบริเวณที่สำคัญของประเทศหลายเส้นทาง ได้แก่ เส้นทางติดต่อในภาคกลางสู่กรุงเทพมหานคร โดยทางรถยนต์และทางรถไฟ ทางรถไฟนี้ ในอดีตสามารถเชื่อมต่อกับทางรถไฟภายในประเทศกัมพูชา ไปจนถึงกรุงพนมเปญได้ เส้นทางติดต่อกับชายทะเลฝั่งตะวันออก หรือเชื่อมโครงการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก (EASTERN SEABOARD) และเส้นทางติดต่อกับภาคตะวันออกเฉียงเหนือด้านจังหวัดนครราชสีมา และทางด้านจังหวัดบุรีรัมย์

และเนื่องจากความสำคัญของที่ตั้ง (LOCATION) ของตัวเมืองรัฐประเทศ ดังที่กล่าวมาแล้วจึงควรมีการศึกษาเพื่อวางแผนพัฒนาชุมชนเมืองรัฐประเทศอย่างเร่งด่วน ให้สามารถนำผลการวิจัยไปใช้วางแผนพัฒนาเมืองได้อย่างจริงจัง เพื่อรองรับการขยายตัวของชุมชนชายแดนไทย-กัมพูชา และเพื่อสนองนโยบายของรัฐบาล ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7 ที่ต้องการส่งเสริมเศรษฐกิจร่วมกันของประเทศไทยและประเทศในแถบอินโดจีนด้วย

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาสภาพการณ์ทางด้านกายภาพ ประชากร สังคมและเศรษฐกิจ ของชุมชนชายแดน ชุมชนเมืองรัฐประเทศ จังหวัดสระแก้ว จากอดีตถึงปัจจุบัน
2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์เชิงพื้นที่ในแง่สังคมและเศรษฐกิจ และศึกษาบทบาทของศูนย์กลางตลาด และตลาดการค้าชายแดนในชุมชนเมืองรัฐประเทศ
3. เพื่อศึกษาถึงภาวะการค้าในตลาดการค้าชายแดน
4. เพื่อเสนอแนะแนวทางในการวางแผนการพัฒนาชุมชนชายแดนไทย-กัมพูชา บริเวณชุมชนเมืองรัฐประเทศ

ขอบเขตของการศึกษา

ขอบเขตของพื้นที่ศึกษา ศึกษาภายในชุมชนเมืองรัฐประเทศ ประกอบด้วยพื้นที่ในเขตเทศบาลตำบลรัฐประเทศและบริเวณโดยรอบที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ บางส่วนของตำบลบ้านใหม่หนองไทร ตำบลป่าไร่ และตำบลท่าข้าม หรือ ในขอบเขตของ ผังเมืองรวมเมืองรัฐประเทศ อำเภอรัฐประเทศ จังหวัดสระแก้ว

รายละเอียดของการศึกษา ศึกษาถึงโครงสร้างของชุมชนในด้าน ภาษภาพ ประชากร สังคม และเศรษฐกิจ เพื่อทราบบทบาทและศักยภาพของชุมชน เปรียบเทียบกับภาพรวมของจังหวัด และของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ศึกษาภาวะการค้า ๗ ตลาดชายแดน และผลกระทบของชุมชนการค้าชายแดนต่อชุมชนเมืองอรัญประเทศ

ความจำกัดของการศึกษา

จากการที่ได้มีพระราชบัญญัติให้จัดตั้งจังหวัดสระแก้วขึ้น เมื่อวันที่ 1 ธันวาคม 2536 เนื่องจากสระแก้วเดิมเป็นอำเภอหนึ่งของจังหวัดปราจีนบุรี ซึ่งจังหวัดปราจีนบุรีมีพื้นที่กว้างขวางมาก มีอำเภอที่อยู่ติดชายแดนหลายอำเภอ การบริหารและการปกครองทำได้ไม่สะดวกนักเพราะอยู่ไกลศูนย์กลางการบริหารของจังหวัดประกอบด้วยอำเภอสระแก้วซึ่งมีความเจริญขึ้นมาก สามารถให้บริการแก่ชุมชนใกล้เคียงในหลาย ๆ ด้าน โดยเฉพาะด้านการบริหารและการปกครองชุมชนชายแดนหลายแห่งใกล้เคียงคิดว่า จึงได้รับการจัดตั้งเป็นจังหวัดใหม่ดังกล่าว

การศึกษาเพื่อวางแผนพัฒนาชุมชนชายแดนด้านอรัญประเทศนี้ แต่เดิมอยู่ในเขตการปกครองของจังหวัดปราจีนบุรี ปัจจุบันอยู่ในเขตการปกครองของจังหวัดสระแก้วซึ่งเป็นจังหวัดใหม่ ข้อมูลสภาพทั่วไปยังมีไม่ครบถ้วนทุกด้านยังต้องพึ่งพาข้อมูลด้านต่าง ๆ จากจังหวัดปราจีนบุรีอยู่ ฉะนั้นการวิจัยนี้จึงต้องศึกษาถึงสภาพทั่วไปของจังหวัดปราจีนบุรีเป็นฐานประกอบในการศึกษาเพื่อวางแผนพัฒนาชุมชนอรัญประเทศต่อไป

การเสนอแนะเพื่อวางแผนพัฒนาชุมชนเมืองอรัญประเทศนี้ อยู่ภายใต้เงื่อนไขข้อจำกัดของสถานการณ์การเมืองภายในประเทศกัมพูชา ซึ่งน่าจะเป็นไปได้และจะเป็นจุดเริ่มต้นของความร่วมมือกับประเทศเพื่อนบ้าน ในการเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจ และการท่องเที่ยวของอินโดจีนที่มีต่อประเทศไทย เป็นศูนย์กลางซึ่งนำไปสู่เป้าหมายที่จะให้อรัญประเทศ เป็นศูนย์กลางการค้าชายแดนและการท่องเที่ยว ทางด้านตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยทางหนึ่งด้วย

วิธีดำเนินการศึกษา

วิธีดำเนินการวิจัยตามหัวข้อนี้ได้ใช้รูปแบบการวิจัยหลายแบบรวมกันเพื่อความเหมาะสม และเพื่อให้ได้ผลที่เชื่อถือได้มากที่สุด

ศึกษาทฤษฎี หลักการและแนวความคิดพื้นฐานต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการวางแผน และการพัฒนา รวมทั้งแนวคิดเกี่ยวกับพรมแดน เขตแดนและสภาวะการค้าชายแดน บทบาทของชุมชนชายแดนทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและประชากร โดยมีรายละเอียดของการเก็บรวบรวมข้อมูล แหล่งที่มาของข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

ก. การเก็บรวบรวมข้อมูล

1) ข้อมูลปฐมภูมิ ได้แก่ การสำรวจภาคสนาม การสังเกตการณ์และการสร้างแบบสอบถามเพื่อสำรวจสภาวะการค้า ณ ตลาดชายแดน โดยใช้แบบสอบถาม 2 ชุด คือ แบบสอบถามสำหรับผู้ซื้อ 150 แบบสอบถาม และ แบบสอบถามสำหรับผู้ขาย 150 แบบสอบถาม ทำการสำรวจโดยวิธีสุ่มตัวอย่างจากผู้ซื้อและผู้ขายในตลาดโรงเกลือ รวมทั้งข้อมูลจากการสำรวจภาคสนามเพื่อการปรับปรุงผังเมืองรวมเมืองอรัญประเทศ(ครั้งที่ 1) ของกองวิจัยและประเมินผลสำนักผังเมือง ทำการสำรวจข้อมูลในเดือนธันวาคม 2536 สำรวจโดยวิธีสุ่มตัวอย่างอย่างง่าย (Simple random sampling) และการสำมะโน (Census)

2) ข้อมูลทุติยภูมิ ได้แก่ ข้อมูลจากเอกสารที่มีการรวบรวมไว้แล้ว

ข. แหล่งที่มาของข้อมูล

ได้จากหน่วยงานต่าง ๆ ของส่วนราชการและเอกชน ทั้งในส่วนท้องถิ่นและส่วนกลาง เช่น สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักงานสถิติแห่งชาติ สำนักผังเมือง สำนักงานจังหวัดปราจีนบุรี สำนักงานเทศบาลตำบลอรัญประเทศ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ และจากแบบสอบถาม

ค. การประมวลผลและการวิเคราะห์ข้อมูล

ศึกษาข้อมูลทั้งหมดที่เกี่ยวข้องตามหลักทางผังเมืองและทางสถิติ โดยมีเนื้อหาและขั้นตอนสำคัญ ประกอบด้วย

1) ศึกษาองค์ประกอบของชุมชน โดยวิเคราะห์ปัจจัยต่าง ๆ เพื่อให้ทราบถึงสถานะและบทบาทของชุมชน รวมทั้งความสัมพันธ์ของชุมชนที่ศึกษากับชุมชนข้างเคียงที่เกี่ยวข้อง

โดยเน้นทางด้านการเปลี่ยนแปลงประชากร การใช้ที่ดิน กิจกรรมทางเศรษฐกิจ การค้าชายแดน การคมนาคมขนส่ง บริการโครงสร้างพื้นฐาน ความสำคัญของพื้นที่ชายแดน การวิเคราะห์ประเด็นปัญหา บทบาทและศักยภาพของชุมชน แนวโน้มการขยายตัวของชุมชน

2) ศึกษาความสัมพันธ์เชิงพื้นที่ในแง่สังคมและเศรษฐกิจของชุมชน

3) ศึกษาข้อมูลจากแบบสอบถาม โดยประมวลผล และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์ โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป SPSS/PC⁺ (Statistical Package for Social Sciences/Personal Computer) กล่าวคือ หลังจากได้ข้อมูลจากการสำรวจแล้วได้ทำตามขั้นตอนดังนี้

- (1) รวบรวมและตรวจสอบข้อมูลเบื้องต้น
- (2) จัดทำคู่มือการลงรหัสข้อมูล
- (3) ลงรหัสข้อมูลใน Coding Sheet
- (4) บันทึกข้อมูลลงใน File ข้อมูล หรือ บัญชีข้อมูล Data List
- (5) พิมพ์คำสั่งให้วิเคราะห์ข้อมูลซึ่งเขียนขึ้นจากเทคนิคการวิเคราะห์แต่ละแบบ
- (6) วิเคราะห์ข้อมูลจากตารางสถิติที่ได้

4) ข้อมูลอื่น ๆ ทำการประมวลด้วยเครื่องคำนวณและเครื่องคอมพิวเตอร์ โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ การวิเคราะห์ข้อมูลโดยการนำแนวความคิดทางทฤษฎี และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในระดับชาติ ระดับภาคและระดับจังหวัดที่เกี่ยวข้องมาใช้ประกอบการวิเคราะห์ การคาดการณ์แนวโน้มของการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ในชุมชนเมืองอรัญประเทศ โดยการหาค่าทางสถิติ ได้แก่ อัตราส่วน ร้อยละ การแจกแจงความถี่ การวัดแนวโน้มเข้าสู่ส่วนกลาง การวัดการกระจาย การวิเคราะห์สมการถดถอยเชิงเส้นตรงและสหสัมพันธ์

5) เทคนิคที่ใช้ในการวางแผน ใช้เทคนิคภาพเชิงซ้อน (Overlay Technique) และการวางแผนแบบผสมผสาน (Integrated Planning)

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้ทราบถึงสภาพการณ์ทางด้านกายภาพ ประชากร เศรษฐกิจและสังคม ทั้งในอดีต ปัจจุบันและแนวโน้มในอนาคตของชุมชนเมืองอรัญประเทศ จังหวัดปราจีนบุรี
2. ทำให้ทราบถึงบทบาทของชุมชนเมืองอรัญประเทศ จากผลกระทบของภาวะการค้าชายแดน ไทย-กัมพูชา
3. ผลของการศึกษาสามารถใช้เป็นแนวทางในการวางแผนพัฒนาชุมชนชายแดน ไทย-กัมพูชา บริเวณชุมชนเมืองอรัญประเทศ และใช้เป็นประโยชน์ต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาพื้นที่ของเทศบาลตำบลอรัญประเทศต่อไป
4. ผลของการวางแผนพัฒนาชุมชนชายแดนอรัญประเทศ สามารถใช้เป็นแนวทางในการวางแผนพัฒนาชุมชนชายแดนด้านอื่น ๆ ของประเทศต่อไป